

3. Гешов И. Е. Балканский союз. URL: http://militera.lib.ru/memo/other/geshov_ie/index.html

4. Делирадев П. Балканската конфедерация. Т. Пазарджикъ: Печат. «Търговска» на Г. Бърлиевъ, 1909. 48 с.

5. Раковски К. Около изложението на тесните. *Напред*. 1911. 23 октомври.

6. Троцкий Л. Д. Балканские письма. Тетради со статьями. *РГАСПИ*. Ф. 325. Оп. 1. Ед. хр. 177.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-288-6-10>

Фалько С. А.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Національної академії Національної гвардії України
м. Харків, Україна*

ФЕНОМЕН ВОЄННОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ НА СХОДІ У ХІХ ТА НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.: НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕНЬ, ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ

Дослідження, присвячені воєнній модернізації в країнах Азії в ХІХ та на початку ХХ ст., (так зване довге ХІХ ст.) в науковому контексті цікаві як тема, що вивчає ні тільки історію військових перетворень, але її вплив на трансформацію культури, політичних рухів, розвиток нових соціальних ідей та наслідки змін в багатьох напрямках життя азійських суспільств. Наздоганяючі реформи в арміях, та військовому виробництві країн Азії, як правило, не були ефективними без допомоги воєнних місій, зброї європейського або американського походження, опанування професійної освіти за європейським зразком офіцерами азійської країни, тощо. Заходи модернізації охоплювали філологічну підготовку офіцерів азійських армій, знайомство нових професіоналів з досягненнями культури країн Європи та США, нові погляди на життя суспільства та людини тощо. Історики активно працюють над темою участі у воєнній модернізації азійських армій різних епох іноземних воєнних місій. Як правило, наукові публікації, крім теоретичних викладок про особливості роботи військових професіоналів за кордоном, містять вузькоспеціалізовані статті про конкретні місії [1, р. 1–10].

Вивчення впливу процесів модернізації, та військових реформ охоплював багато напрямів життя країн Азії – актуальні теми досліджень. Нам цікаві нові підходи до вивчення проблем військових реформ у країнах Азії. Насамперед ми розглядатимемо аспекти пов'язані з впливом процесів воєнної модернізації на культуру еліт азіатських країн, життя суспільства, освітніх трансформації. Нас цікавить процеси, що відбуваються в суспільстві, які виникли за підсумками воєнної модернізації.

Ми залишаємо військові питання за рамками нашого дослідження. Головна мета аналізу наслідки реформ в військової галузі в країнах Азії. Ми використовуємо порівняльний метод дослідження впливу модернізації в різних регіонах країн Близького і Середнього Сходу, Китаю та Японії.

Базою матеріалів для аналізу стану досліджень за напрямом будуть насамперед роботи вчених Туреччини, Єгипту, Японії. Водночас у дослідженні будуть використані й роботи європейських та американських сходознавців.

У чому полягає феномен впливу військової модернізації на країни сходу?

Сучасна наука уникає «чистих» напрямків досліджень. Історики використовують здобутки філології, культурології, та навпаки. Вивчення виключно політичної історії залишилося у минулому. Зараз досліджуються дуже багато таких напрямів, як вивчення життя звичайних людей у складні періоди перетворень, доля різних частин соціуму, історія розвитку окремих наук тощо. Прикладом такого підходу є робота дослідника з Єгипту Халед Фахми [2]. Історик розглядає життя війська Мухаммеда Алі охоплюючи різні сторінки долі солдат з Єгипту. Цікаві окремі наслідки мілітаризації життя суспільства в часи панування Мухаммеда Алі (1805–1848 рр.) які аналізує Халед Фахми, наприклад арабізація медичної науки в державі внаслідок реформ хедива та створення медичної професії в Єгипті [2, р. 214].

Вплив іноземців на освітні програми турецьких вищих військових навчальних закладів вивчали Месут Уяр, Кадір Вароглу [3].

Турецький дослідник Вейсель Бімчек порушує дуже цікаву проблему життя турецьких солдатів у епоху реформ Танзімату, та вплив перетворень на соціум [4].

Дуже докладно описує умови роботи воєнної місії з Німеччини та причини її успіхів дослідник зі Стамбула Йорулмаз Начі. Причина, на погляд вченого полягає у досконалому знанні культури Туреччини керівником воєнної місії генералом фон дер Гольцем [5, р. 87].

Вплив французької культури на Туреччину в добу османських реформ – Танзімат аналізував в своїй роботі турецький дослідник Рабар Слеман [6].

З європейських авторів для нашого дослідження важливі роботи вченої з Франції Оділь Моро. Дослідниця вивчала історію військових перетворень в Османській імперії у XIX та на початку XX століть [7]. Схожу тематику вивчає англійська іраністка Стефані Кронін, досліджуючи вплив запозичення із Заходу, що впроваджувалися в Тегерані [8]. Цікаві для нашого дослідження роботи сходознавців з Ізраелю Авігода Леві [9] та Єгуди Валлаша [10]. Вчені докладно розглядають труднощі та проблеми адаптації турецької військової та політичної еліти до реформ в армії. Дослідник-китаєзнавець Елізабет Каске з Лейпцига детально розглядає вплив роботи військової місії з Німеччини на китайську армію, військову освіту, військове керівництво Цінської імперії а також феномен культурного шоку німецьких офіцерів після зіткнення з китайською культурою [11, р. 58].

Чудові роботи американського тюрколога Едварда Еріксона присвячені проблемам запозичення турецької армії європейських нововведень наприкінці існування імперії Османів [12]. В своїх роботах автор розглядає багато питань пов'язаних з становленням турецької воєнної еліти, він наводить безпосередні приклади вирішальних наслідків взаємодій німецької військової культури та османських командирів [13, р. 336].

Досліджуючи нашу складну проблему неможливо залишити поза увагою японського дослідника Масая Накацу [14]. Робота вченого, захищена в Сорбонні, розглядає питання впливу офіцерів французької воєнної місії на реформування оборонної галузі імперії Мікадо. Порівняння з реформуванням армії Османської імперії, Єгипту та Ірану дозволяє зробити багато висновків.

Підбиваючи підсумок аналізу праць науковців, присвячених воєнної модернізації в країнах Азії, слід зазначити, що феномен військових перетворень на Сході в XIX столітті полягає в багатовекторному впливі на багато сторін життя країн. Військова модернізація для багатьох країн була тригером безлічі перетворень у Туреччині, Єгипті, Ірані, Китаї та Японії.

Сучасні дослідники ведуть активну роботу в цьому напрямку Сходознавства. Зазначена тема має великі перспективи в сучасній науці.

Автор висловлює щире подяку професору, доктору Східноазійського інституту сучасного Китаю Лейпцизького університету Елізабет Каске, дослідження не могло бути завершено без її допомоги, адже вона надала у вигляді «гуманітарної допомоги» значну частину наукової літератури, що аналізується.

Список використаних джерел:

1. Military Advising and Assistance: From Mercenaries to Privatization 1815–2007 / Edited by Donald Stoker. Londra : Routledge, 2008. 265 p.
2. Fahmy Khaled. All the Pasha's Men Mehmed Ali, his army and the making of modern Egypt. The American University in Cairo Press Cairo New York, 1997. 330 p.
3. Uyar Mesut, Varoglu A. Kadir. In Search of Modernity and Rationality The Evolution of Turkish Military Academy Curricula in a Historical Perspective. *Armed Forces & Society*. Volume 35. Number 1. October 2008. P. 180–202.
4. Şimşek Veysel. The First “Little Mehmeds”: Conscripts for the Ottoman Army, *The Journal of Ottoman Studies*. 2014, no. 44. P. 265–311.
5. Yorulmaz Naci. Arming the Sultan: German Arms Trade and Diplomacy in the Ottoman Empire before World War I. London and New York : I.B. Tauris & Co, 2014. 349 p.
6. Sleman Rabar. Tanzimat Döneminde Osmanlı-fransa Askerî İlişkileri. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt*, 2021, Cilt 2, Sayı 1, S. 1–29.
7. Moreau Odile. L'Empire ottoman à l'âge des réformes: Les hommes et les idées du “Nouvel Ordre” militaire 1826–1914. Istanbul (Turquie) : Institut français d'études anatoliennes ; Paris : Maisonneuve & Larose, 2007. 402 p.
8. Cronin Stéphanie, The Army and the Creation of the Pahlavi State in Iran, 1910–1926. Londres-New-York, I. B.Tauris, 1997. 224 p.
9. Levy Avigdor. Select The Officer Corps in Sultan Mahmud II's New Ottoman Army, 1826–39. *Middle East Stud.* 1971. № 2, P. 21–39.
10. Wallach Jehuda L. Anatomie einer Militärhilfe. Die Preuisch-deutschen Militärmissionen in der turkei 1835–1919. Dusseldorf, 1976. 326 p.
11. Kaske Elisabeth. Bismarcks Missionare: deutsche Militärinstruktoren in China 1884–1890. Wiesbaden : Harrassowitz, 2002. 293 s.
12. Erickson Edward J., Uyar Mesut, A Military History of the Ottomans: From Osman to Ataturk, ABC–CLIO, History, 2009. 379 p.
13. Erickson Edward J. Defeat in Detail: The Ottoman Army in the Balkans, 1912–1913. London: Westport, Connecticut. 2003. 403 p.
14. Masaya Nakatsu. Les missions militaires françaises au Japon entre 1867 et 1889: *Thèse de doctorat de l'Université Sorbonne*. Paris. Université Sorbonne, 2018. 466 p.